

Δρ. Παντελής Καλαϊτζίδης  
Διευθυντής της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου  
Διδάσκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο  
Ερευνητής στο Καθολικό Πανεπιστήμιο του Leuven  
[pkalaitz@acadimia.org](mailto:pkalaitz@acadimia.org)

## **Βαπτισματική και Εθνο-πολιτισμική Κοινότητα: Η περίπτωση της Ελληνικής Ορθοδοξίας**

### **ΠΕΡΙΛΗΨΗ**

Ο χριστιανισμός εμφανίστηκε στο ιστορικό προσκήνιο όχι ως μια νέα θρησκεία, αλλά ως μία νέα μορφή ευχαριστιακής και εσχατολογικής κοινότητας. Αυτή η κοινότητα, η οποία δεν διέπεται από φυλετικά, εθνοτικά, κοινωνικά ή πολιτικά κριτήρια, ανέκαθεν πρέσβευε ότι το βάπτισμα συνιστά το εισαγωγικό της Εκκλησίας μυστήριο, μέσω του οποίου δύναται κανείς να εισέλθει στην χριστιανική κοινότητα, το μυστήριο μέσω του οποίου επιτελείται η πνευματική γέννηση ή αναγέννηση του πιστού. Εφόσον λοιπόν το Βάπτισμα μας ενσωματώνει στην Εκκλησία, τότε η είσοδος αυτή στην Εκκλησία συνεπάγεται επίσης την είσοδο στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, και, κατά συνέπεια, τη μετοχή στη Θεία Ευχαριστία, η οποία λογίζεται ως εκπλήρωση και τελειοποίηση του μυστηρίου του Βαπτίσματος, στο βαθμό που η Ευχαριστία θεωρείται το κατ' εξοχήν μυστήριο της Εκκλησίας. Επομένως μέσω του Βαπτίσματος και του Χρίσματος ξεκινούμε, και μέσω της Θείας Ευχαριστίας ολοκληρώνουμε την οικοδόμηση της εκκλησιολογικής μας υπόστασης και ύπαρξης, τη νέα εν Χριστώ ζωή, στην οποία όλες οι προηγούμενες μορφές ύπαρξης έχουν ξεπεραστεί ή ακόμα και εγκαταλειφθεί, ενώ κάθε είδους κοσμικός δεσμός (βιολογικός, αλλά και πολιτισμικός/πνευματικός) σχετικοποιείται.

Λόγω της σχεδόν καθολικής εφαρμογής της πρακτικής του νηπιοβαπτισμού και της καθιέρωσης του χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας του κράτους της Ρωμαϊκής/Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (380 μ.Χ.), πολλά πράγματα άλλαξαν εν σχέσει όχι μόνο προς την κατανόηση και την ερμηνεία του μυστηρίου του βαπτίσματος, την μυστηριακή λειτουργική πράξη και σύνολη τη χριστιανική ζωή, αλλά και την ίδια την οργάνωση της Εκκλησίας. Η πιο σημαντική συνέπεια αυτής της καθολικής εφαρμογής του νηπιοβαπτισμού και της αναγνώρισης του χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας της αυτοκρατορίας ήταν η σταδιακή μεταμόρφωση της Εκκλησίας από βαπτισματική σε εθνο-πολιτισμική κοινότητα με προκαθορισμένους «κανόνες εισόδου». Ειδικότερα, όσον αφορά την ελληνική περίπτωση, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη τις καταστροφικές συνέπειες που απορρέουν από την επίμονη άρνηση, εκ μέρους ορισμένων συντηρητικών και φονταμενταλιστικών κύκλων για τη χρήση των μεταφράσεων των λειτουργικών κειμένων από την Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία. Οι μεταφράσεις αυτές θα διευκόλυναν την ενεργό συμμετοχή του εκκλησιάσματος στην Θεία Λειτουργία, ειδικά στα μυστήρια και την Ευχαριστία.

Σίγουρα, το Βάπτισμα δεν αποτελεί εξαίρεση σε αυτό τον κανόνα. Αυτό σημαίνει ότι, επειδή οι πιστοί δεν έχουν πλήρη επίγνωση του βαθύτερου θεολογικού περιεχομένου των μυστηριακών ευχών, συνήθως έχουν την αίσθηση πως παρευρίσκονται σε μια κοσμική τελετή, μια κατά κάποιο τρόπο μαγική τελετή, κορυφαία στιγμή της οποίας είναι η ονοματοδοσία. Με αυτά τα δεδομένα, σύνολο το θεολογικό περιεχόμενο και η φύση του μυστηρίου του βαπτίσματος εξακολουθεί να αποτελεί πρόβλημα, το οποίο απασχολεί αποκλειστικά τους θεολόγους ή τους λειτουργιολόγους.

Στην πραγματικότητα, αυτό που υποκρύπτεται πίσω από τα προβλήματα που εκτέθηκαν παραπάνω είναι η λήθη της εσχατολογικής συνείδησης και του οράματος της Εκκλησίας, η απώλεια της διαλεκτικής έντασης ανάμεσα στην εσχατολογία και την ιστορία, την Εκκλησία και τον κόσμο, την έρημο και την αυτοκρατορία, με άλλα λόγια, στο διάβα του χρόνου συντελέστηκε μια βαθμιαία διολίσθηση από το πεδίο της εκκλησιολογικής υποστάσεως στο αντίστοιχο εθνο-πολιτισμικό, από την εκκλησιαστική ταυτότητα στην αυτοκρατορική και κοσμική. Το πρώτο βήμα προς αυτή την διολίσθηση ανιχνεύεται στην εκκοσμικευμένη πολιτική εσχατολογία του Βυζαντίου και στο αίτημα αυτής για ενσάρκωση της βασιλείας του Θεού επί της γης. Ένα άλλο αναπόσπαστο μέρος αυτής της διαδικασίας αποτελεί και το πολιτικο-θρησκευτικό μοντέλο της «συμφωνίας», αυτού του βυζαντινού πολιτικού ιδεώδους, το οποίο αργότερα υιοθετήθηκε εν μέρει από τα βαλκανικά εθνικά κράτη. Το αποκορύφωμα αυτής της μακράς διαδικασίας υποχώρησης της εκκλησιαστικής ταυτότητας, η οποία αποκτάται δια του Βαπτίσματος και της Θείας Ευχαριστίας, προς χάριν της εθνο-πολιτισμικής που χορηγείται με τη γέννηση και τη συμμετοχή σε μια εθνική κοινότητα, συνδέεται με την ανάδυση κατά τον 19ο αιώνα της αρχής των εθνοτήτων και του συνακόλουθου φαινομένου της «εθνικής Ορθοδοξίας», δηλαδή της πρόσληψης και κατανόησης της Εκκλησίας με εθνικούς όρους. Αυτή η συνθηκολόγηση της Εκκλησίας με την αυτοκρατορία και αργότερα με το εθνικό κράτος και η ταύτιση της κοινότητας των πιστών με την ευρύτερη κοινωνία, είχε πολλές σοβαρές συνέπειες: τον εθισμό στην πνευματική αυτάρκεια και τον φορμαλιστικό τρόπο σκέψης υπό την επίδραση των στερεοτύπων της φυλής και του έθνους, τον έπαινο των προγόνων και της πατρίδας, καθώς και η παράβλεψη του στοιχείου της καινοτομίας και της προσωπικής επιλογής, που ο χριστιανισμός έφερε μέσα του στις ιστορικές απαρχές του.

Σήμερα, 190 χρόνια μετά την Ελληνική Επανάσταση του 1821, η Εκκλησία στην Ελλάδα αδυνατεί να απαλλαγεί από το σύνδρομο της ταύτισης με το έθνος, δείχνει να μην είναι σε θέση να διαχωρίσει το έργο, τη διδασκαλία, το κήρυγμα και την εν γένει αποστολή της από την ιστορική πορεία του έθνους και δεν συνειδητοποιεί ότι τα όρια του βαπτίσματος, τα όρια της Εκκλησίας δεν ταυτίζονται πλέον με τα όρια του έθνους. Έτσι, κάθε φορά που το ελληνικό κράτος στρέφεται προς μια πολιτική που ευνοεί την προσαρμογή στη νέα διεθνή πραγματικότητα και κινείται σε μια κατεύθυνση που θα μπορούσε να οδηγήσει στον επίσημο διαχωρισμό του από την Εκκλησία, η τελευταία διαμαρτύρεται ανατρέχοντας στο παρελθόν, καθώς και στη σημαντική συμβολή της στους «αγώνες του έθνους», καταφέροντας με αυτό τον τρόπο να διατηρήσει την αλληλεξάρτηση και την απόλυτη σχέση της με αυτό.

Τέλος, η Ορθοδοξία φαίνεται να εξαντλεί τους θεολογικούς και πνευματικούς θησαυρούς της πατερικής και ευχαριστιακής της παράδοσης σε μια ρητορική «ταυτοτήτων» και σε έναν ξεπερασμένο θρησκευτικό φυλετισμό, εκ διαμέτρου αντίθετο με την πρόσκληση του Ευαγγελίου για ταυτότητες και κοινότητες υπεράνω φυλής και έθνους. Έτσι, η Ορθοδοξία περιορίζεται στα τετριμμένα σχήματα, τον φονταμενταλισμό, τον κοινωνικό αναχρονισμό ή ακόμα και την αντιδραστική ιδεολογία. Παγιδεύεται δε στην προνεωτερικότητα, υιοθετώντας τις αυταρχικές δομές της πατριαρχικής κοινωνίας.